

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Marcina Wolanina
Konstytucyjne prawo dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej do
opieki i pomocy władz publicznych przygotowanej pod kierunkiem
dra hab. Sławomira Patyry, prof. UMCS (promotor pomocniczy dr
Paweł Sadowski)

1. Wybór tematu rozprawy doktorskiej, tezy pracy, metodologia badań

Wybór tematu rozprawy doktorskiej oceniam pozytywnie. Problematyka praw dziecka należy do niezwykle istotnych, a ich bardzo szeroki zakres i wielowymiarowość czyni je zagadnieniem nie tylko ciekawym, ale przede wszystkim ważkim społecznie, wpisującym się we wszystkie sfery funkcjonowania państwa. Ponadto, jak sam Autor we Wstępie pisze, problematyka podjęta w pracy – ochrona dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej – budzi spore kontrowersje i nie zawsze jest właściwie rozumiana (s. 6). Tym bardziej warto podkreślić zasadność podjęcia badań i w ich ramach wyjaśnienia kontrowersyjnych czy niejednoznacznie rozumianych zagadnień. Nadto należy podkreślić aktualność tematu, bowiem niezależnie od tempa rozwoju cywilizacyjnego nadal, wskutek różnych okoliczności, dzieci zostają pozbawione opieki rodziców.

Szerokość problemu badawczego, jakim jest ochrona dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej, skłoniła Autora do zawężenia badań i skoncentrowania się na instytucji rodzin zastępczych, co należy uznać za zabieg ze wszech miar zasadny. Pozwoliło to na prowadzenie zwięzłego, klarownego wywodu umożliwiającego odkodowanie zakresu prawa dziecka do opieki ze strony władz publicznych. Jednocześnie, jak podkreślił sam Autor, celem pracy nie było dowodzenie wyższości opieki zastępczej nad pozostałymi formami pomocy (s. 6). Osadzenie problemu ochrony praw dziecka nastąpiło w granicach

prawa konstytucyjnego. Wpłynęło to na zakres prowadzonych badań, których główny ciężar został skierowany na analizę przepisów ustrojowych i wskazanie przyczyn leżących u podstaw przyjęcia określonych regulacji konstytucyjnych, a także określenia relacji prawa do ochrony dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej z zasadami i wartościami konstytucyjnymi.

Sformułowana przez doktoranta teza badawcza zakłada, że założeniem konstytucyjnym jest wychowanie i przebywanie dziecka we własnej rodzinie, natomiast w przypadku gdy dziecko pozostanie pozbawione opieki rodzicielskiej powstaje po jego stronie prawo, skierowane do władz publicznych, do zapewnienia mu ochrony i sprowadza się w pierwszej kolejności do wychowania w rodzinnym środowisku zastępczym. Uszczegółowieniem tezy badawczej są postawione przez Autora pytania badawcze (s. 9): W jakim zakresie idea opieki nad dzieckiem w XIX w. wpłynęła na konstytucjonalizację norm gwarantujących ochronę dziecka pozbawionego rodziców biologicznych?; W jakim zakresie na kształt najnowszych uregulowań dotyczących pomocy dziecku pozbawionemu opieki rodzicielskiej wpływ mają historyczne tradycje ich funkcjonowania?; Jaki wpływ na ochronę dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej miało wejście w życie obowiązującej Konstytucji z 1997 r.?; Jaką rolę w polskim systemie prawa pełni konstytucyjny przepis gwarantujący ochronę dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej?; Jaki wpływ na ochronę dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej ma zasada bezpośredniego stosowania konstytucji?; Czy ochronę dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej uznać można za prawo podmiotowe, czy pozostaje obowiązkiem państwa? Uważam, że w pracy doktorskiej nie należy multiplikować pytań badawczych, może to bowiem prowadzić do sytuacji, w której część pytań pozostaje bez odpowiedzi. W tym jednak przypadku, antycypując, Autor zawarł odpowiedzi na postawione pytania. Zarówno teza, jak i pytania szczegółowe zostały sformułowane poprawnie i zdeterminowały układ pracy.

Metodologia pracy nie budzi zastrzeżeń. Celem zweryfikowania sformułowanej tezy i udzielenia odpowiedzi na postawione pytania badawcze Autor zastosował metody: kontekstową (wydaje się, że niezwykle rzadko stosowaną w rozprawach prawniczych, ale pozwalającą osadzić rozwiązania normatywne w okolicznościach, w których powstawały, rozwijały się), prawnoporównawczą, formalno-dogmatyczną, historyczno-prawną oraz

metodę funkcjonalną. Ich dobór i sposób wykorzystania pozwoliło doktorantowi osiągnąć zamierzone cele badawcze i dokonać pogłębionej analizy problemu badawczego.

2. Struktura pracy

Praca składa się z czterech rozdziałów, wstępu oraz zakończenia. Rozdział pierwszy jest rozdziałem historycznym, w którym Autor przedstawia genezę i rozwój ochrony dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej. Jest to rozdział najobszerniejszy, który z powodzeniem mógłby zostać podzielony na dwa rozdziały. Swoje rozważania Autor osadza już w XVIII w., zarysowując istotę ochrony dziecka, by następnie przez analizę rozwiązań międzywojennych i powojennych zakończyć je omawiając problematykę w kontekście prac nad Konstytucją z 1997 r. Kolejne rozdziały pracy poświęcone są rozwiązaniom współcześnie obowiązującym. W rozdziale II autor analizuje rozwiązania Konstytucji z 1997 r. odnoszące się do pozycji rodziny, rozdział III poświęcony został prawnej ochronie dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej w świetle regulacji Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. Rozdział ten stanowi trzon pracy, a poczynione w nim rozważania mają szczególnie doniosłe znaczenie z punktu widzenia podjętego problemu badawczego i sformułowanych pytań badawczych. W ostatnim rozdziale pracy doktorant skoncentrował się na ustawowych regulacjach problematyki ochrony dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej.

Układ pracy oceniam pozytywnie. Jest on spójny i pozwala Autorowi prowadzić logiczny wywód. Wpisuje się w sformułowane pytania badawcze, czyniąc pacę przejrzystą.

3. Uwagi merytoryczne

Rozdział pierwszy pracy *Geneza i ewolucja ochrony dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej* zawiera przedstawienie zagadnienia ochrony dziecka w kontekście historycznym. Autor przedstawia pierwsze mechanizmy/sposoby ochrony dzieci pozostających bez opieki rodziców i ich wpływ na kształt przyjmowanych w państwie

polskim rozwiązań normatywnych. Pierwszą ustawą zasadniczą, która zawierała przepisy gwarantujące ochronę dziecka pozbawionego władzy rodzicielskiej była Konstytucja z 1921 roku. Twórcy kolejnych konstytucji rezygnowali z umieszczenia w ich treści przepisów, które wprowadzałyby ochronę dzieci pozbawionych władzy rodzicielskiej. Analizując okres obowiązywania Konstytucji z 22 lipca 1952 r. Autor odniósł się również do aktów prawa międzynarodowego, które, jak wskazał, nie miały praktycznego znaczenia (s. 54), jako nie mieszczące się w katalogu źródeł prawa. W sposób bardzo ciekawy i rozbudowany doktorant przedstawił proces uchwalania przepisów dotyczących opieki nad dzieckiem w obowiązującej obecnie ustawie zasadniczej. Natomiast w mojej ocenie prowadzone w podrozdziale 8 rozważania dotyczące znaczenia konstytucjonalizacji ochrony dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej w przepisach Konstytucji z 1997 r. nie są w pełni satysfakcjonujące. Doktorant praktycznie nie wskazał w czym tkwi istota ujęcia w konstytucji przedmiotowych regulacji, zabrakło mi stanowiska samego doktoranta w kwestii określenia jakie znaczenie ma ujęcie w ustawie zasadniczej stosownych przepisów.

W rozdziale II *Konstytucyjne regulacje dotyczące pozycji rodziny a instytucja rodzin zastępczych* rozważania Autora koncentrują się na określeniu pozycji rodziny w świetle Konstytucji i związek rodziny z ochroną dziecka. Należy zgodzić się z twierdzeniem, że dobro dziecka jest samoistną wartością konstytucyjną, pozostającą w ścisłym związku z wartością, jaką jest rodzina (s. 78). Jednocześnie trzeba podkreślić, że poprzez fakt, że pojęcie ma charakter klauzuli generalnej, jego interpretacja wymaga odniesienia się do zindywidualizowanej sytuacji. Dobro dziecka najlepiej realizowane jest poprzez wychowanie w rodzinie naturalnej (s. 79), ale rację ma doktorant pisząc, że nie można prymatowi rodziny naturalnej i więzi biologicznej nadać charakteru bezwzględności.

Bardzo interesujące są rozważania na temat pozycji rodziny i kompetencji opiekuńczych rodzin zastępczych. Autor trafnie podkreśla, że pojęcie rodziny przywołane w art. 18 Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. nie może być utożsamiane jedynie z pojęciem małżeństwa. Pojęcie rodziny jest szersze, może być oparte na związku formalnym, jakim jest małżeństwo, może być oparte na związku nieformalnym (konkubinacie). Konstytucja przyznaje rodzicom prawo podejmowania decyzji dotyczących wychowania dziecka, wykształcenia, nauczania moralnego, religijnego, co implikuje niezwykle istotne pytanie – jaki jest stosunek wskazanych praw do uprawnień przysługujących opiekunom

zastępczym. Autor podjął się zadania, moim zdaniem z pozytywnym skutkiem, określenia szerokości i głębokości tych uprawnień, nie uciekając od prezentowania własnego stanowiska.

Kluczowym, z punktu widzenia tematu rozprawy doktorskiej, jest rozdział III *Prawna ochrona dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej w Konstytucji RP z 1997 r.* Autor wskazuje na tzw. fundamentalne prawa i wolności dziecka (ochrona praw dziecka, wolność od przemocy, okrucieństwa, wyzysku i demoralizacji – art. 72 ust. 1) i prawa je zabezpieczające (prawo dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej do opieki i pomocy ze strony władz publicznych – art. 72 ust. 2; prawo do wysłuchania w toku ustalania praw dziecka – art. 72 ust. 3). Przekonująco Autor dowodzi, że konstytucyjne prawo do ochrony dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej może stanowić samodzielną podstawę rozstrzygnięć, bez konieczności odwoływania się do przepisów ustawowych, może także być podstawą skargi konstytucyjnej, zaś to ustawodawca zwykły ma obowiązek stworzenia systemu zapewniającego w sposób dostateczny opiekę i pomoc dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej (s. 103). Równie pozytywnie należy ocenić rozważania poświęcone zasadzie pomocniczości w kontekście opieki rodzicielskiej (zakaz odbierania, subsydiarne towarzyszenie i subsydiarna redukcja), natomiast zabrakło mi zaakcentowania przez doktoranta własnego stanowiska co do dopuszczalności orzeczeń o zastosowaniu środków opieki zastępczej wydanych bezpośrednio w ramach postępowań o pozbawieniu lub zawieszeniu władzy rodzicielskiej. Autor porusza również zagadnienia obejmujące prawo dziecka do szczególnej opieki zdrowotnej, do prywatności, do informacji, do wychowywania się w poczuciu godności, do pomocy w procesie usamodzielniania wychowanków opuszczających rodziny zastępcze (prawo do nauki, do pomocy w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, do pomocy w uzyskaniu zatrudnienia). W szczególności wobec rozwoju tzw. *social* mediów chronione być winno prawo do prywatności dziecka.

Ostatni, czwarty rozdział dysertacji zawiera przedstawienie ustawowych regulacji ochrony dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej. Analizę rozpoczyna przedstawienie rozwiązań z okresu międzywojennego oraz okresu obowiązywania konstytucji 1952 r. Autor omawia w nim również wpływ rozwiązań międzynarodowych na kształt polskich rozwiązań w zakresie opieki nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej. Jakkolwiek dostrzegam istotę pierwszych rozwiązań odnoszących się do problemu badawczego, to

jednak wydaje się, że zostały one przez autora nadmiernie rozbudowane. Ponadto wydaje się, że dla bardziej czytelnego dla odbiorcy pracy przekazu, zasadnym byłoby przedstawienie tych historycznych rozwiązań kompleksowo w rozdziale pierwszym.

Pracę kończy Zakończenie, w którym Autor dokonał podsumowania prowadzonych rozważań. W ocenie Autora mimo, że art. 72 ust. 2 Konstytucji nie ma charakteru zasady prawnej, to polskie regulacje konstytucyjne gwarantują wysoki poziom ochrony dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej. Mimo ustosunkowania się w poszczególnych rozdziałach do postawionych we wstępie pytań badawczych dobrym rozwiązaniem byłoby odniesienie się do nich raz jeszcze w zakończeniu dysertacji. Po pierwsze stanowiłoby to kłamrę dla rozważań autora, ponadto prowadziłyby do zsyntetyzowania prowadzonych badań.

4. Ocena formalnej strony pracy

Formalną stronę pracy oceniam bardzo pozytywnie. Dysertacja przeszła bardzo rzetelną redakcję, o czym świadczą dobrze zredagowane części publikacji – tekst główny, przypisy, bibliografia. Podkreślić trzeba zalety języka dysertacji, który jest dojrzały, klarowny i prosty. Prostota języka jest tu jego ogromną zaletą, sprzyja czytelnikowi, który nie musi być specjalistą w danej dziedzinie, by zrozumieć wywody autora. Trzeba podkreślić, że wywody autora są uporządkowane i posiadał on wcale nieczęstą umiejętność pisanie o sprawach ważnych i trudnych w sposób prosty.

Oczywiście, jak w każdej publikacji można wskazać pewne nieścisłości językowe (np. s. 10 „W rozdziale tym podkreślenia wymaga fakt...”, „Rozdział pierwszy stanowi”, na s. 72 „Według opinii niektórych środowisk prawnych...”, s. 104 „Wskazany przepis konstytucyjny posługuje się...”, s. 127 „Pojęcie wolności brzmi zachęcająco”), ale zwracam na nie uwagę celem poprawienia ich w przypadku przygotowywania publikacji do druku.

Na szczególne podkreślenie zasługuje bibliografia publikacji. Została ona ujęta na ponad 60 stronach, co potwierdza nakład pracy poczyniony przez autora w przygotowanie dysertacji. Autor dokonał interpretacji znaczącej ilości aktów normatywnych, nie ograniczając się jedynie do analizy źródeł prawa powszechnie obowiązującego, ale sięgnął również do aktów prawa wewnętrznego, co pozwalało

pogłębić prowadzone badania. Analiza przepisów została uzupełniona o bogate orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, Wojewódzkich Sądów Administracyjnych.

Imponująco wygląda literatura wykorzystana przez doktoranta. Autor przeprowadził rzetelną kwerendę i obok publikacji współczesnych, sięgnął do licznych prac okresu przedwojennego, zarówno wydawanych w formie monografii, jak i artykułów w czasopiśmie.

5. Konkluzja

Konkludując uważam, że rozprawa doktorska Pana mgr. Marcina Wolanina zasługuje na pozytywną ocenę. Wskazane przez mnie nieliczne uchybienia, nie wpływają na ogólną ocenę pracy, a sformułowane uwagi mogą być wykorzystane w procesie wydawniczym. Autor zrealizował cel badawczy, dokonał weryfikacji tezy badawczej, odpowiedział na określone pytania badawcze.

Stwierdzam zatem, że rozprawa doktorska Pana magistra Marcina Wolanina *Konstytucyjne prawo dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej do opieki i pomocy władz publicznych*, spełnia wymogi przewidziane dla tego typu prac w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t. j.: Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), w związku z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę -Prawo o szkolnictwie wyższymi nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669, z 2019 r., poz. 39).

Z uwagi na to wnoszę o przyjęcie recenzowanej rozprawy i dopuszczenie jej do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

